

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XVII. Cilt

1968

1. Sayı

FEHMI ETHEM KARATAY'a ve AZİZ BERKER'e SAYGI

1968 yılı, Türk kütüphanecileri için hem tatlı hem de acı olaylarla başladı. Meslektaşlarımız, tatlı olaylara sevinmenin hazırlığı içinde iken, iki değerli ve büyük meslektaşlarını yitirmenin acısı içine düştüler. Türk kütüphaneciliğinin gelişimi uğruna birer ömür harcamış, bu mesleğe değeri ölçülemeyecek hizmetleri görülmüş olan sayın Ethem Fethi Karatay ve sayın Aziz Berker, 10 gün ara ile ebediyet alemine göçtüler.

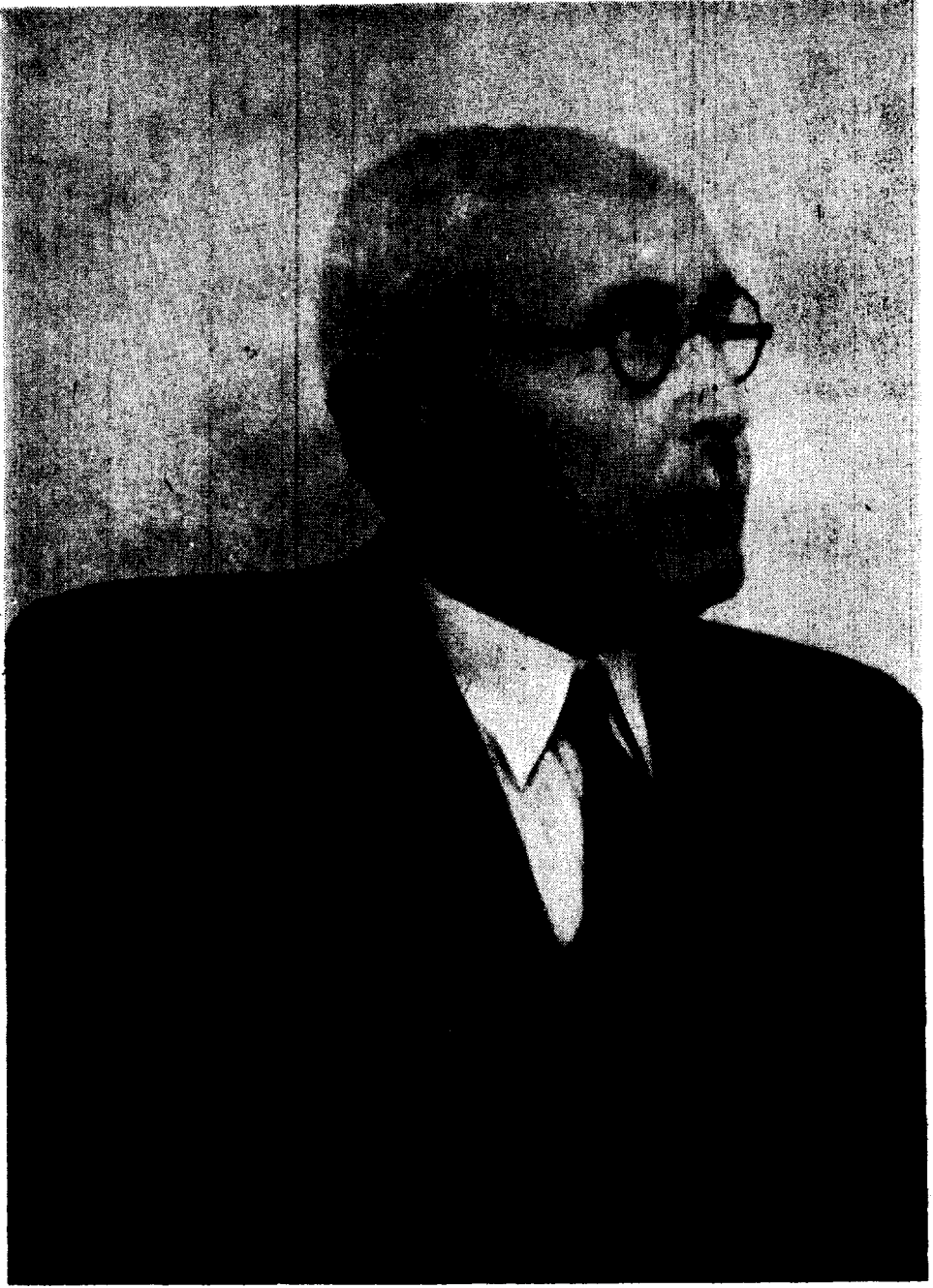
Her ikisi de, tabiat kanunlarına göre «yaşlı», beşerî kanunlara göre «emekli» idi. Ancak onlar yaşlılığa ve emekliliğe meydan okumuş nadir kişilerdendi. Onları son anlarına kadar çalışır buluşumuz bunun açık delilidir.

Rahmetli Fehmi Ethem Karatay, meslek eğitimi görmüş ilk Türk kütüphanecisi olarak, açtığı kurslarla, yazdığı eserlerle, hazırladığı basılı kütüphane kataloglarıyla, Türk kütüphaneciliğinin gelişmesine bilimsel yönden hizmet etmiş bir meslektaşımızdı. Çalışmaları sessiz, fakat semereli idi.

Rahmetli Aziz Berker'in Türk kütüphaneciliğine hizmeti başka bir yönden olmuştur. O, yurdumuzdaki kütüphane ve kütüphanecilik çalışmalarının «kuvveden fiile» çıkmasını sağlayan, «kütüphane seferberliği» ne güç ve dinamizm kazandıran bir kaç öncü hareket adamından biridir. Kütüphaneciliğimizin bugüne ulaşmasında hizmeti ve katkısı olanların ön safında Aziz Berker de vardı.

Her ikisi de, tabiat kanunlarının gereği olarak, fakat meslek tarihimize değerli sayfalar ekleyerek aramızdan ayrıldılar. Onların cismani varlıklarının aramızdan ayrılmasına üzülmüyor, fakat mesleğimizin böylesine büyük iki değere sahip olmasından gurur duyuyoruz.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVII. cildini bu büyük kütüphanecilerimizin aziz hatırasına ayırmış olmakla, üzerine düşen naçiz bir görevi yerine getirdiği inancındadır.

FEHMİ ETHEM KARATAY

5 Ekim 1888 — 20 Ocak 1968

FEHMI ETHEM KARATAY

Dr. Müjân CUNBUR

1968 yılı, Türk Kütüphaneciliği için büyük kayıpların verildiği acı günlerle başladı. Meslekte yaptıkları büyük hizmetlerle adları kütüphanecilik tarihimize birer öncü olarak geçecek iki büyüğümüzü arka arkaya birkaç gün arayla kaybettik. Eski Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker'le yine İstanbul Üniversitesi Kütüphane Müdürlüğünden emekli H. Fehmi Edhem Karatay Beyefendileri, biz kütüphaneciler daima rahmet ve saygıyla, çalışmalarını türlü yönlerden örnek alarak gıptayla anacağız.

Onların aziz hatıralarına ayrılan Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteninin bu sayısı için

bir yazı istedikleri zaman bir an düşündüm. Tabii ki yıllarca yakın çevrelerde bulunduğum, sevdiğim, saydığım, bir meslek büyüğü olarak tecrübelerinden yararlandığım, bazı meslekî konularda ufaktan da olsa çekiştiğim, ismi kadar benim için aziz olan Aziz Berker Beyefendi hakkında yazılacak acı - tatlı bir çok anı - rım vardı. Onun hakkında yazacakların o nisbette çok olacağını düşünerek, Ankaralı kütüphanecilerin ve kütüphanecilik çevrelerinin daha uzaktan tanıdıkları Fehmi Edhem Karatay Bey hakkında yazmayı tercih ettim.¹

(1) Burada, Aziz Beyle ilgili, unutamadığım birkaç hatırayı atmadan geçemeyeceğim. Yazma Eserlerin tesnif ve kataloglanması için kurulan komisyonun çalışmaları sırasındaydım. Nasılsa ortaya atılmış bir söz üzerine «Ben sana Adnan Utüken'in çömezi demedim» diye gırpıştı, benim de «Söylemiş olsanız da ne çıkar? Ben Adnan Beyin çömezi olmakla iftihar ederim.» deyişimi, sonra da gençliğin verdiği boşboğazlıkla «Yeter ki, başkalarının çömezi demesinler.» diye ilâve edişimi şimdi utanarak hatırlıyorum. Yine birgün Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin şüirlerinden beni imtihan ediş, sorduklarını cevaplandırdıktan sonra, «Yoksa siz Mason mu oldunuz, Aziz Beyciğim?» diye sormam üzerine «Nereden auladın? Hemşire» diye hayretle soruşu «Kütüphanecilik sıradır, söylenmez» deyişim karşısında gevrek gevrek gülüşü halâ kulaklarımda çınlamaktadır.

Bu gelimli - gidimli dünyayı arkada bırakmasından birkaç hafta önce, Yayınlar ve Basılı Eğitim Matzemeleri Genel Müdürlüğündeki bürosunda onu beş - on dakika

Fehmi Edhem Karatay Beyi ilk defa 1947 yazında İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde tanımıştım. İlk anlarda bana girilmesi güç bir ülkenin, yanına yaklaşılmaması zor hükümdarı gibi görüldüğünü itiraf edeyim. Oldukça müşkülâtla kapıdan kütüphaneye giriş müsaadesini almış, kataloglarda lisans tezimle ilgili yazma eserleri arıyordum. Bir ara, kendine has İstanbul Beyefendisi tavırlı, ortaboylu, şişmanca bir zatın yanına yaklaştığımı hissettim. Saçları örgülü, daha çok lise öğrencisi kıyafetli bir genç kızın, yazma eserlerle ne gibi bir ilgisi olacağını düşünse gerek ki; «Bak çocuğum, buradan üniversite talebeleri istifade eder, hem bunlar yazma eser fişleridir, basma kitap katalogları şu dolaplardadır.» dedi. Kendisine biraz çekingen, biraz korkmuş halde, fakülte öğrencisi olduğumu ve aradığım konuyu açıkladım. Derhal ilgilendi, birkaç eserin bulunuşunda yardım etti, hattâ «Okuyamadığın yerler için bana gelebilirsin.» diyerek odasını gösterdi. Ondan sonraki yaz tatillerinde F. Edhem Beyi birkaç

kerce gördüm, zaman zaman kendisinden çeşitli konularda yararlandım. Kütüphanesinde nelerin bulunduğunu sanki avucunun içindeymişcesine biliyordu. Ona baş vuran hiç kimse istediği bilgiyi almadan geriye dönmüyordu. Bu haliyle F. E. Karatay benim için daima örnek kütüphaneci olmuştur.

Onu son iki görüşüm Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde oldu. Fehmi Edhem Bey Müzenin bir devlet hazinesi değerindeki yazma eserlerini tasnif ediyor, matbu kataloglarını hazırlıyordu. Bugün bu büyük çalışma basılmış altı cilt halinde elimizdedir. Sondan bir önceki karşılaşmamda katalogun Türkçe iki cildi basılmıştı. Bunlar üzerine konuştuk. Üzülererek bazı hatalar olduğundan bahsetti, bu arada ben de rastladığım birkaç nokta üzerinde tereddütlerimi belirttim. Memnuniyetle düzeltti. «Bu mevzu üzerinde çalışan siz gençleri gördükçe gerçekten büyük sevinç duyuyorum.» dedi. Kütüphanecilik Kürsüsündeki yazma eser derslerinden bahs açınca, gençlerden bu alanda çalışmak iste-

ziyaret etmiştim. Hazırlamakta olduğun Millî Eğitim Tarihinin kütüphaneler bölümüyle ilgili bazı dikkate değer belgeler hakkında heyecanla birçok şeyler anlattı. Nasıl hayat ve bu büyük eseri tamamlamak için ne büyük gayretle doluydu. Karşılıklı bir kahve içmemizi istedi, katılacağım toplantıyı ileri sürerek öze dileddim: «Bu sefer affedin, bir daha gelişimde alacağım olsun.» dedim. O gün ayrılırken «Söz mü?» diye vaad alan enerjik insan, ikinci gelişimde yoktu. Büyük bir hevesle çalışmakta olduğu büyük Millî Eğitim Tarihi bürosunun kapısı kapalıydı. Ne diyeyim yattığı yer nur, makamı cennet olsun.

yenilerin bulunup bulunmadığını sordu. Bizden sonra bu katalogların hazırlanması yabancı oryantalistlerin elinde kalacak, diye üzülmemekte olduğunu belirtti. Son görüşmemiz ise Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Klâsik Şark Dilleri öğretim üye ve öğrencileriyle yaptığımız bir İstanbul gezisi sırasındaydı. Topkapı Sarayı'nı, bu arada kütüphaneyi gezerken önce gidip kendisinden, onu öğrencilere tanıtmak üzere izin istedim. Bir hayli yorgundu, yeni hastalıktan kalkmış olduğunu söyledi, öğrencilere tanıtmak istediğimi duyunca birden canlandı, «Kütüphanecilik Kürsüsü öğrencileri mi?» diye sordu. Klâsik Şark dilleri öğrencileri olduklarını söyleyince, birden heyecanının yatıştığını gördüm. Bütün hayatı kitaplar arasında, kütüphanelerde geçen bu büyük ve lider kütüphaneci, kendinden sonra görevi devralacakları yakından tanımak mı istemişti, kim bilir? Ne tuhaf tesadüftür ki, Aziz Berker'e kahve içmek için geleceğime söz verdiğim gibi F. Edhem Karatay'a da «İnşallah yakın bir gelecekte kürsümüz öğrencileriyle ziyaretinize geliriz.» demiştim. Nasip, Prof. Dr. Osman Ersoy'la birlikte geziye çıkan öğrencilerimizin onu ebedî istirahatgâhında ziyaretleriymiş.

Bütün ömrü Türk kütüphaneciliğine hizmetle geçen H. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul'un Eyüp semtinde 5 Ekim 1888 de dünyaya gelmiştir. Babası Topthane muhasebecisi Edhem, dedesi Boyabatlı redif binbaşısı Hasan Beylerdir. Annesi Cezair - i Bahr - i Sefid defterdarlarından Ankaralı Dizdarzade Ahmed Hayri Beyin kızı Şekibe Hanımdır. F. Edhem Bey ilk öğrenimini özel bir okul olan Divanyolu'ndaki Burhan - ı Terakkî'de yapmış, Galatasaray Sultanisini 1908'de bitirmiş, sonra da Sanayi - i Nefise Mektebi (bugünkü Güzel Sanatlar Akademisi) nin mimarî bölümünden mezun olmuştur. Mesleğe atılmadan Birinci Cihan Harbine yedek subay olarak katılmış, Çanakkale ve Irak cephelerinde savaşmış, bu son cephede fırkasıyla birlikte İngilizlere esir olmuş, iki yıl Hindistan'daki Bellary kampına gönderilmiştir. Esaretten dönüşünde mimarlığa başlamadan 1920 de Nişantaşı Gazi Osman Paşa ve Üsküdar Sultanilerinde Fransızca öğretmenliğine tayin olunmuş, 1925'de o zamanki Darülfünun (şimdiki İstanbul Üniversitesi) Kütüphanesine müdür olarak atanmış ve Millî Eğitim Bakanlığınca kütüphanecilik öğrenmek üzere Fransa'ya gönderilmiştir.

Dönüşünde yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Müdürlük

görevini üzerine almış, kendini tamamen bu yeni mesleğine vererek 15 yıl gibi kısa bir zamanda 140.000 yazma ve basma eserin fiş katalogunu hazırlamış, 1926 yılında bir sene süren ve ilk kütüphanecilik kursu diye bilinen İstanbul kütüphanelerindeki memurlara bir seri konferanslar vermiştir.

Kütüphanecilikle birlikte Fransızca öğretmenliğini de devam ettirmiş, 1926 yılından 1936 ya kadar Harbiye, Fen Tatbikat ve Topçu okullarında daha sonra da İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunda, 1937 den itibaren Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunda öğretmenlik yapmış, aynı yıl Arkeoloji Müzesinde bulunan İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni üyeliğine seçilmiştir. Bu üyelikle H. Fehmi Edhem Bey ilk mesleği olan mimarlıkla ilgili bir alan olan Türk Mimarî eserlerinin korunması konusunda çalışma fırsatını bulmuştur. 1953 yılında Üniversite Kütüphanesi Müdürlüğünden emekliye ayrılmış, aradaki yıllarda Dolmabahçe Sarayı ve Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkün-

deki kütüphanelerin düzenlenmesini üzerine almış, kataloglarını hazırlamıştır.

Ölümüne kadar devam eden son görevi ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan yazma eserlerin tasnif edilip kataloglarının hazırlanmasıdır. Aşağıda bibliyografik künyeleri verilecek olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine ait yazma ve basma eser katalogları muhakak ki, F. Edhem Karatay'ın adını hürmetle yadettirecek eserlerdir. Ancak son olarak yayımladığı yedi ciltlik Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi kataloglarıyla, Fehmi Edhem Bey yalnız yurt içinde değil, yurt dışında ve bilhassa oryantalistler arasında daima büyük bir Türk kütüphanecisi olarak anılacaktır.

20 Ocak 1968 günü Hakkın rahmetine kavuşan F. E. Karatay, Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği Birinci Ada, 97 numaralı mezara gömülmüştür.

Çıkış tarihlerine göre merhumun eserlerinin bibliyografik künyeleri şöyle sıralanabilir :

- 1 - Kütüphanecilik. İstanbul 1341 Darülfünun Matbaası. 280 S. 8°
- 2 - Kitabiyat. İstanbul 1341. Darülfünun Matbaası. 102 S. 8°
- 3 - Tasnif-i aşari kavâidi. İstanbul 1343 Darülfünun Matbaası. 166 S. 8°

Not : Bu üç kitap 1926 yılında verdiği Kütüphanecilik derslerinin taşbasması olarak çıkarılmış notlardır.

- 4 - Les manuscrits orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul. Paris 1933 E. de Boccard. 103 S. 4°

Not : Bu eseri Ivan Stehoukine'le birlikte hazırlamışlardır.

- 5 - Alfabetik katalog kaideleri. İstanbul 1941 Yeni Mecmua Basımevi. 62 S. 8°

- 6 — İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça basmalar katalogu. (İstanbul) 1949 (İbrahim Horoz, Basımevi). VII+200 S. 8° 300 Kr.
«İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 414 — Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü»
- 7 — İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça yazmalar katalogu. 1. Cilt, 1-2. Fasikül (İstanbul) 1951-1953 (Osman Yalçın Matbaası). 8° 240+300 kr.
«İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 489»
1. Fasikül: Kur'anlar ve Kur'ani ilimler. 1951. 2+VIII+136 S.
2. Fasikül: Tefsirler. 1953 XIX + 137-300 S.
- 8 — [İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça basmalar alfabe katalogu. I-II. Fasikül. İstanbul 1951-1953 Osman Yalçın Matbaası]. 857 S. 8° 400+920 kr.
«İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 501»
- 9 — İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe basmalar alfabe katalogu. Memleketimizde ilk Türk matbaasının kuruluşundan yeni harflerin kabulüne kadar. [1729-1928]. 2 C. (İstanbul) 1956 (Osman Yalçın Matbaası). VIII+1295 S. 8°
«İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, No. 658»
- 1.c. A — Ras. VIII+640 S., 2. c. Ras — Z. 641-1295 S.
- 10 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar katalogu.
2. C. İstanbul 1961 (Küçükaydın Matbaası) 8° 25+20 TL.
«Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No: 11»
1. c. Din, tarih, bilimler. No: 1-1985. XIII+[2]+644 S.
2. c. Filoloji, edebiyat, mecmualar No: 1986-3088. [2]+526 S. + [1]y.
- 11 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça yazmalar katalogu. No. 1-940. İstanbul 1961 (Küçükaydın Matbaası), VI + [1]y. + 391 [2] S. + [1]y. 8° 30 TL.
«Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No. 12»
- 12 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça yazmalar Katalogu. 3 ci. İstanbul 1962-1966 (Küçükaydın Matbaası). 8°
«Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No. 15»
1. c. Kur'an, Kur'an ilimleri, tefsirler. No. 1-2171. 1962. [1] y. + [3] + 620 S.,
2. c. Hazırhyanlar: Fehmi Edhem Karatay-0. Reşer. Hadis ve fık h, No. 2172-4679 1964 VIII + 776 S.,
3. c. Akaid, tasavvuf, meccalis, ediye, tarih, siyer, teracim, bilimler 1966 No. 4650-7487. [3]+952 S.
- Not : Bu katalog dört ciltte bitecektir.

Bütün bu eserler, bir hayatı dolduran kesif bir çalışmanın sonunda ortaya çıkmışlardır. Fehmi Edhem Karatay'ın adının

daima rahmetle anılmasında rol oynayacaklardır. Aziz hatırası önünde bir kere daha saygıyla eğilirim.

A Z İ Z B E R K E R

23 Ağustos 1899 — 30 Ocak 1968